

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ»

У статті висвітлено сучасні підходи до розуміння поняття «освітнє середовище». Описані різні підходи авторів до проблеми формування і розвитку освітнього середовища.

Ключові слова: освітнє середовище, вища школа, педагогічний процес.

В статье отражено современные подходы к пониманию понятия «образовательная среда». Описаны разные подходы авторов к проблеме формирования и развития образовательной среды.

Ключевые слова: образовательная среда, высшая школа, педагогический процесс.

The article reflects modern methods to the understanding of the conception «Educational environment». Different methods of the authors to the problem of the forming and development of the educational environment are described.

Key words: educational environment, higher school, pedagogical process.

Постановка проблеми. Зміни в політичній ситуації, розширення міжнародних контактів висувають особливі вимоги до освіти, оновлення її змісту, цілей, форм, які відповідають потребам навчання протягом усього життя на основі пріоритетної уваги до вивчення комунікації як специфічної сфери, до формування культури як якості особистості і фактору формування освітнього середовища. Звернення до проблеми поняття, формування і розвитку освітнього середовища зумовлене безпосереднім зв'язком освіти з розвитком людини і суспільства в сучасній соціокультурній ситуації, що визначає освітнє середовище як фактор розвитку найзначущих для сучасної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням підходів до створення й ефективного функціонування освітнього середовища займалися багато авторів: визначено й теоретично обґрунтовано сутність сприятливого навчально-виховного середовища, його чинники, запропоновано модель його

створення, розроблені концептуальні основи формування гуманітарного середовища, емпірично доведено продуктивність акмеологічних умов і факторів формування освітнього середовища (В. Іванова, С. Дерябо, Ю. Кулюткін, О. Макагон, В. Ясвін, С. Вострокнутов та інші).

Педагогічна характеристика освітнього середовища в різних закладах представлені в роботах Г. Вербицького, І. Зимньої, М. Костикової, Н. Родіонової. В дослідженнях Л. Новікової, В. Левіна, Л. Боденко освітнє середовище виділене як об'єкт освітньої системи, поданий психолого-педагогічний аналіз освітнього середовища і його компонентів.

Мета статті – описати сучасні підходи до розуміння поняття “освітнє середовище”, його формування й розвитку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дає можливість розглядати середовище як складну динамічну систему, здатну змінюватися, перебудовуватися залежно від соціально-педагогічних умов, впливати на актуалізацію потенціалу особистості. Освітнє середовище як фундаментальне психолого-педагогічне поняття набуває змісту як: можливості асимілювати людину і впливати на її розвиток; можливості суб'єкта структурувати навколишній простір таким чином, що він стає освітнім; реакції на появу особистості, яка має інтенцію освіти; динамічної освіти, яка є системним продуктом взаємодії освітнього простору, управлінням освіти, місця освіти і того, кого навчають; факту і фактору навчання і розвитку, умов і засобів навчання і розвитку, предмета проектування і моделювання, об'єкту психолого-педагогічної експертизи; суб'єктного простору освітнього простору; предметної проекції освітньої сфери, яка забезпечена механізмами освітньої політики і управління.

Освітнє середовище як частина просторово-предметного оточення розглядається в межах еколого-психологічного підходу як зарубіжними (Дж. Гібсон, У. Мейс, М. Турвей), так і вітчизняними (А. Бодальов, А. Гагарін, С. Дерябо, А. Іващенко, Є. Климов, Г. Ковальов, В. Орлов, В. Панов, В. Сітаров та ін.) дослідниками. Освітнє середовище розглядається

як продукт спільної діяльності (В. Слободчиков); середовище стає освітнім, коли з'являється особистість, яка має інтенцію освіти (Л. Портянська, Г. Шатон).

Освітнє середовище трактується як частина соціокультурного простору, зона взаємодії освітніх систем, освітніх процесів (Н. Крилова); система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку (В. Ясвін); сукупність можливостей навчання і розвитку особистості (С. Дерябо); багатоструктурна система взаємодії учнів і педагогів (В. Лебедєва, В. Панов, Н. Поліванова, В. Рубцов та ін.); система ключових факторів, які визначають освіту і розвиток людини (Ю. Кулюткін, С. Тарасов); соціокультурна система (система спілкування особистостей і соціальних груп), яка будується на основі механізмів ціннісного регулювання стосунків (В. Козирев). На особливу увагу заслуговують дослідження забезпечення природовідповідності освітнього середовища [1, с. 153]

Виділено деякі концепції і теорії при створенні середовища: теорія екологічного комплексу (О. Дункан, Л. Шноре), яка охоплює популяції, середовище, технологію, соціальні організації; теорія «місць поведінки» (Р. Баркер), сутність якої полягає в поєднанні характеристик конкретних типів поведінки, що мають місце в певний час і в певному просторі; теорія поля К. Левіна, яка фокусується на проблемах психологічного середовища, котре оточує людину, і розглядаючи особистість як складне енергетичне поле, що мотивується психологічними силами; екологічна теорія сприйняття і теорія можливостей Д. Гібсона, в яких досліджуються взаємозв'язки людини і просторово-предметного середовища і надається визначення можливості як сукупності фізичних властивостей середовища, унікальних для даного об'єкта; концепція «середовищного пресу», яка характеризує вплив навколишнього середовища на суб'єкта, внаслідок якого останній або задоволений місцем своєї діяльності, або фрустрований (Х. Мюррей); теорія характерів Е. Фрома, яка акцентує увагу на процесах асиміляції і соціалізації (встановлення стосунків з іншими людьми і з самим собою), які пов'язують

людину з навколишнім світом; концепція соціальної ситуації розвитку (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський), яка акцентує увагу на необхідності вивчення середовища і особистості разом; концепція педагогічного сприйняття середовища (Н. Боритко); дослідження середовища як педагогічного феномену (А. Артюхіна).

Такі концепції і теорії дають можливість розглядати середовище з різних сторін і трактувати по різному поняття освітнє середовище. Під освітнім середовищем більшість учених розуміють систему ключових факторів, які визначають освіту й розвиток людини [4, с. 14]. А. Воронін зазначає, що освітнє середовище варто розуміти як комплекс навчально-виховного, навчально-пізнавального і самоосвітнього процесів [2, с. 178].

У структурі освітнього середовища виділяють: фізичне оточення, людські чинники, програми навчання (Г. Ковальов); соціально-контактну, інформаційну, соматичну і предметну частини (Е. Клімов); соціальний, просторово-предметний, технологічний компоненти (В. Ясвін).

Педагогічні дослідження освітнього середовища проводяться на різних рівнях, виділено різні види цих досліджень: комплексні, що охоплюють вивчення всього комплексу ключових факторів конкретної країни; регіональні (локальні), які досліджують освітнє середовище в одному з регіонів країни або частини світу; часткові, предметом яких є дослідження розвитку теорії й досвіду в певній сфері освітнього процесу, конкретного типу виховної установи [3, с. 123].

Дослідник Г. Сікорська провідну роль відводить організації професійної освітньої діяльності, яка забезпечує зв'язок із навколишнім середовищем [5, с. 74].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розуміння сутності поняття «освітнє середовище», дозволить педагогічно правильно його організувати, розширити впливи, ефективно керувати процесом взаємодії його учасників, оптимально використовуючи їх потенціал. У межах

наших досліджень детального вивчення потребує створення екологоорієнтованого освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук Ю.Д. Сучасні підходи до забезпечення природовідповідності освітнього середовища / Бойчук Ю.Д. // Біологія та валеологія : зб. наук. пр. — Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2007. — Вип. 9. — С. 152-158.
2. Воронин А.М. Управление развитием инновационной образовательной среды / Воронин А.М. – Брянск, 1995. – 281с.
3. Коноплина М.В. Управление развитием педагогическими системами в вузе / Коноплина М.В. – Сургут, 2000. – 293с.
4. Равкин З.И. Актуальные проблемы методологии историко-педагогического исследования / Равкин З.И. - Институт теоретической педагогики и международных исследований в образовании РАО. – М. : Ин-т теор. педагогики и междунар. иссл. в образов. РАО, 1993. – 93с.
5. Сикорская Г.П. Технология организации экологического мониторинга в системной образовательной деятельности / Сикорская Г.П. // Авторские технологии образования: Материалы науч.–практ. конф. – Екатеринбург: УрГПУ, 1997. – Вып. 3. – С. 74-76.